* * *

Коли вже ви так просите, то нехай воно буде по-вашому – розкажу вам, як Хапко солоду відрікся... Чому не розказать... Тільки умова така: не вередувати і не перебендювати. Не знаю, як хто, а я не люблю, як беруть мене на решето та починають сіяти та пересіювати на всі боки: "А се, дядьку, щось не припада, а те якось не приступа, а сього зроду-віку, мабуть, не бувало, а того ніколи, здається, не трапляється, та чи ви, дядьку, не помилились, та чи ви не передали куті меду, та чи не з крилами ваше слово"... Може, я й помилюсь або й поязичусь, не до складу – не до ладу, може, де переборщу, а де не дотну, може, такого набазікаю, що і в шапку не забрати, а далі почну у пересилку, та й кінця не зв’яжу – дарма! Послухачі нехай умову пам’ятають і голову мені не морочать. Згода? Як згода, то слухайте.

Колись прилучилось у пеклі, що підстарший чорт тяжко занедужав: наївся, як дурень, в кума на обіді, а до того ще ковтнув якогось заморського з кригою трунку. (їх, пекельників, і наші пани не переважать: у пана на бенкеті ласощ з-за моря, – і пекельник дихати не хоче без заморської). "Ой лихо! давай, куме, ще чарку, чи не відпустить!" Ковтнув ще чарку... Тут вже так його вхопило, що всилу додому дочвалав. Крутиться, бідолаха, як посолений в’юн, а стогне так, що аж поза пеклом лунає. Жінка у крик, у плач – звісно, жінота; чи в селі, чи в пеклі – скрізь вона однаковісінька – найперш збила бучу, а далі до знахаря – рятуй!

Прибіг знахар. Тудою, сюдою, віхтем, деркачем, клепадлом, довбнею, сморовидлом, – нічого не вдіє! А до того ще й не розбере, що воно за хвороба – чи пристріт, чи підвій, чи перерва, чи завійниця. Оце завійниця, чи там що, ніби відпустить, то тут би бідаку легенько зітхнути та відпочити, а він сплесне лапками та заскиглить так, наче з вірною дружиною навіки розлучається.

А знахар той, славили, такий був здатний, що всяку хворобу здіймав з недужого, як паутину з стінки. До того, був він з тих, що за сім миль занюхує ковбасу в борщі, а за вісім догадується, кому на котрій нозі чобіт мулить. Порався він, порався, поки добре чуприну нагрів, а далі покинув клепадло й сморовидло, пильно подивився на бідолаху та й пита:

– А чого се вас за уха бере?

А того, бачте, аж у два кия взяло: одно, що кумові вареники та ліквори тиснуть, а друге – пече думка, що саме мав він на полювання поспішатись, мав, як йому приділено, уловляти по світі грішні душі та за справну роботу таку-сяку гарнесеньку цяцечку собі придбати, а він оце мусить лежать, як гнила колода. Вхоплять його ліквори – йому вже не до цяцечок, а відпустять ліквори, закипа жаль: оце ж придбаю цяцечку! Оце ж натішуся, як пес у студні!

Мовчить, тільки стогне.

– Кажіть, годі соромиться, – наполяга знахар.

Зітхнув, та так-то важенько – якби в лісі, то стрепенув би старі дуби – та й признається.

– Так і так, – признається, – мав я грішні душі вловляти, за справну роботу цяцечки собі сподівався…

Знахар зараз раду дав. (Давненько вже у пеклі знахарував, – знав, де яка хвіртка і на яку стежку).

– Ви, – каже, – підстарший у старшого, то, мабуть, усюди годящий – і в коло, і в м’яло, еге?

– То що? – скавучить.

– А ви, підстарший, орудуйте попідстаршим – ви його в коло і в м’яло!

(Що ж ви думаєте: пекельна нечисть не согласна, щоб і тут добрі люди переважили! Так само і в пеклі собі упорядкували: і старші в їх, і підстарші, і попідстарші, і менші, і цяцечки, і уряди, і шпиги, і десятники – все у хрінових дітей, як у нас!)

– Та я, бачте, боюсь, бо присягався... як дознаються...

Знахар тільки очі примружив.

– Ваше діло. Не те що цяцьку втеряти, – вільно й пропасти. Пропадайте, коли занудилось лиха!

Неборак поскавучав-поскавучав та й гукнув:

– Хапко!

А Хапко вже тут і наввипинку. Швидкий, як мотиль, – і ріжки, і копитця говорять.

– Хапко, гайда на землю вловляти грішні душі. Та гляди, щоб я, пославши тебе, не скаявся... Чуєш?

– Чую, ваша вельможность.

– Торік я тебе брав на те полювання, то ти мусив бачити, як я справлявся... Пам’ятаєш?

Якби з села який простець Іван, то б зараз бовкнув: "Ще б то мені не пам’ятати, як я ноги повідбігав, поки ви мед-вино кружляли!" Ну, а Хапко – не дурно ж у попідстарші постановили – бісик з освітою, – зна, кому яка одповідь годиться.

– Пам’ятаю, ваша вельможность.

– Гляди ж мені, справляйся. Бо я вас, молодь, знаю – недбальці ви... За що візьметесь, все в вас так, як мокре горить... Буде твоя робота справна, то і похвалять, а може, і цяцечки якої діждеш... Не давай собі потолі – берешся за діло, то берись обіруч, щиро... Занедбай гулянку... Навіть здоров’я не шануй...

– Сказано: мусиш поводитись око в око як той, що тебе випроводжає, – примовля знахар.

– Гайда!

Хапко – круть-верть і вже в нашому повіті, під Маківцями.

Діло було літом – от не згадаю, у середу чи в четвер – саме як закотилось сонечко та зійшла вечірняя зіронька. Спочила вже, награвшися, дітвора, не пурхає й не озивається галасливе птаство, не гомонять потомлені люди, стихає село... Тільки щебече соловейко та чутно – десь далеченько співає дівчина. І такий Господь вечір дав, що і безталанному недосилку ніби легшає, а тому, на кого лихо ще тільки здалека кива, наче крила виростають, і здається, от-от запопаде він собі таке щастячко, якого ще ніхто у Божому світі не зазнав...

Хоч Хапко змалечку у пеклі звик, а проте Маківці вподобав: усі хатки у розквітчаних садках, як у білих вінках, славно соловейко щебече, солодко пахне очеремха.

Справний бісик любує садками, прислуха соловейка, принюхує очеремхи, а своє діло добре пам’ятає. Никає тудою й сюдою, визира, придивляється, прислухається.

Поникав яку там коротеньку годинку, і буде з його: зна вже, в якому садочку хто кого діждав, а в якому хто кого сподівається, кому під

вишнею рай, а кому під другою очиці слізоньками ізіходять, хто ремствує, хто вірненько кохає, хто зраду обмишля – усе перед гаспидовою дитинкою як на долоньці.

Подумав, поміркував, та аж вдарив гопки: не помилився, – радується, – скочивши навпростець у Маківці. Женихання тут та любощі, а де любощі, там заздрість, зрада, жалощі – саме полювать на грішні душі!

– Низатиму їх, – радується, – як бублики – в’язками!

Клятий бісик як в око вліпив, бо справді те женихання, любощі та жалощі... От я, здається, нічого собі чоловічок, за гроші мене не показують, а як залицявся до Пушкаренкової Мотрі, то у два тижні такого наброїв, набрехав, наремствував, налихословив, нашкодив, що доброму чоловіку на цілий би довгий вік удостачу. Батька і матір зневажив, дядька Івана піддурював, з братом трохи не бився, приятелів так зненавидів, що приміг би – з світа згладив, у старої тітки Оксани украв чобіт та закинув у ставок – нехай стара сидить у неділю дома та не шкандибає дозирать, де я Мотрю перестріну... А в любої Мотрі сьогодня головка чогось болить, а завтра їй чогось нудно, а позавтрьому на серденьку трудно. Вона ще вчора надумала, що з нашого закохання нічого не буде – ні щастя, ні вжитку, бо позавчора негарний сон їй снився... Впадаю коло любки: "Та не бійся! Та не журися! Та ти ж моє серденько! Та ти рибонько... зоренько ясна!"

Що я часу згаяв! А що втратився! Траплялися нам чудові воли – Ярема Неділька продавав, – а батько нездужали. "Ось тобі, сину, гроші, – кажуть мені, – та поспішайся, бо тих волів аж рвуть – не барися!" А тут чутка, що Мотря з Семеном Гайдученком вечір стояла, що Мотря важить на іншого... на того Гайдученка... Там з ним розмовляла, те йому сказала... Га! Коли Мотря така, нехай воли поздихають! Трохи і грошей не загубив... Бодай і не згадувати!

Як сподівався Хапко, так воно і сталося: низав-низав він ті грішні душі, лічив-лічив низки, та й годі сказав. Якби скласти докупи та міряти на хрестьянську міру, то мав би собі гарнесенький стожок... Похвалити мусять, а може, цяцечкою пошанують – яку-небудь гарнесеньку на ріжок або на шию, а то й на копитце!

Та що! Подумать, яка-то сила в цих цяцечках! Ну, біс, – він, скажемо, на цей бік дурненький, а наші – такі вже розумні, наче всі розуми поїли, – чи ж тими цяцечками не хапаються? Ніби й насміхаються; "Що ся, – каже, – цяцечка? Дурниця, нічев'я, тьху... а проте – не її сюди, приклади лишень мені до грудей... Дурничка... а таки мушу... Залетів межи ворони, то кракай, як і вони!"

(Не вам кажучи, бачив я, як за ту цяцечку дехто рідного братіка віджалував, рідну країну занехаяв... Чи така вже наша доля, чи то Божа воля?..)

– По добрій праці, – розмислив Хапко, – можна й відпочити. Та не сором і погуляти.

Відпочине і погуляє.

Озирнувсь. Ясненько сходить сонечко, роситься травиця, а зеленим яром шляшок до міста.

– Піду погуляю в місті. Не був там ще ніколи, то треба подивитись на міський звичай.

Вдарив копитцями об землю і скинувся таким галанцем, що хоч найвельможну сватай: ніжки тоненькі, постать чепурненька, личко, як калина, очиці зашморгом... Підкрутив вусика і до міста.

Виступа, а самого наче угору здіймає – здається, ось зараз птахом зніметься і полетить.

(Око в око наш брат Хвалько, як небитий вертається з служби та тішиться з себе, який-то він здатний в Бога вродився: і пану догодив, і собі межі не переорав).

Легесенько наче дотанцював до міста.

– Еге! Та як же тут славно!

Звісно, як таке в тобі грає, то скрізь показується славно, а місто як місто – улиці та заулки, будинки та крамниці, ідуть і їдуть, гомонять, стукотять, грукотять... Де потягне крамарською цвіллю, а де вигнилком, де сипне та засліпить очі порохнею.

Проте ранок був такий в Бога веселий, наче сміявся. Тільки ти примірився скривитися, згадавши своє уквітчане та тихе село, а тут пахне на тебе теплий, а свіжий вітрець і хто його зна, звідки принесе гайові пахощі – наче скаже: не кривись, ось тобі – маєш...

– Чим би мені тут побавитись? – міркує Хапко.

Коли саме навпроти його крамниця – двері такі, хоть возиком в'їдь, а на дверях намальований отілий турчин – сидить, склавши ноги калачем, і палить люльку; сам пикатий, витрішкуватий, у червоних шароварах, жупанчик зелений з жовтогарячою габою.

– Чудна в його люлька! – дивує Хапко, – настромлена на ломаку! Не дуже-то, здається, придобна: таку нековтнеш нашвидку!

А в їх пеклі на той час мусили уживати люлечки, як наперсточки, бо у найстаршого пекельника, у самого верховоди, була жінка така виніжена, що й не сказати. "Нехай, – каже, – мені тільки болиголов пахне, а занюхаю тютюну – умлію!" Як сказала – в один мент по пеклі наказ: "В дрізочки люльки! На смітник тютюн!" А по тім наказі хто нишком закурить – нехай і сам верховода, – то зачує, ніби щось шелеснуло, зараз

люльку ковть! і ковтне. Бісові то не вадить, а до того ще й то, що не маєш, де його краще сховати. Оце Хапку і в див та турецька люлька з цибухом.

Ще, бачте, молоде, то хоч воно з пекла, а таки ще недоук, не все зна. Шануючи вас, ми, грішні люди, вік свій навчаємось, а проте і ми не до краю розумні кладемось у домовину. От я вже й посивів трохи, а тільки торік прочув від байракського паламаря – голова з освітою! – що й турки не такі вже непроторені дурні, як нам здається, – знають вони, на що ті довгі цибухи собі придбали: вони, бачте, вдома сидять долі, склавши ноги калачем, та курять – невідомо, казав байракський паламар, чи так їм від Господа приділяно, чи з якої причини повелося, – а турецька жінота, неначе наша, неслухняна і до того дуже проворна, – де вже отілому добродію, та ще сидячи калачем, запопасти таку дзиґу та по надобі на добрий розум її навернути; а як той його цибух у руці, то часом він і гарненько влучить... І те казать, треба ж і турчину якось запобігать тому лиху...

Ганить Хапко турецьку люльку, а проте кортить його: а нехай би з такої потягнути разок. Чому ні? От уступлю у крамницю, покажу крамарю коповик...

А тут хтось шторх його злегенька.

Озирнувсь. Якийсь чи русявий, чи рудявий, на плечах шарпанинка, на грудях ґудзики, кива на його і сміється.

– Ге, Микито! Голубе мій! Ось і ти!

Хоч підтоптаний, а басуватенький, пика голена, вус стрижений, ніздрі неначе обценьками повихвачувані, очі свердлом так тебе і прошивають.

– Як же там у вас, чи живі, чи здорові? Чи усе гаразд? А я дивлюсь та так зрадів: ось, думаю, і Микита... діждав-таки я Микиту... Та чого ж ти на мене визираєшся, наче не пізнав?

Бреше, мабуть, не вперше: язик обертається, як човник у ткацького майстра.

Та і Хапко не мимрач, придивився та й пита:

– А ви ж, дядьку, хто будете? Чи не Шелевило?

Заметушився трохи, та зараз і знов, як умитий.

– Так ти не Микита? А я думав, Микита, – каже, – та й дивую, що не пізнаєш давнього приятеля... Ну, помилка за фальш не йде... Я, бачиш, здалека... а теперки обертаюсь тут у місті... Володимир я... Дядько Володько... може, чув? А ти ж хто такий? Звідкіль? Як тебе звать?

– Хай вже буду Микита, – сміється Хапко.

– Та годі вже жартувать! Я зразу не розгледів, – хіба ж сього не лучається?.. Який ти Микита! Микита – простець, мужик, а в тебе постать, як у паняти... Дівчат, мабуть, позанапастив, як мух, та ще незчисленне їх на те сподівається... Еге? Оце дивлюсь я на тебе, і згадується мені один пан... Такий був вояка, погляд орлій, походка важна, вельможна, білий, як сметана, пухкий, як пампух... Гарнюк такий, що не списати ані змалювати... Дивовижа мені, як ти в того пана вдався! Наче не ти, а він перед очима тільки одмолодів та ще покращав...

– Бач, якої співа! – дума Хапко. – Лестками закида! Закидай, закидай, тільки шкода заходу! Не охитрувати!"

Ніби насміва, а сам аж очі мружить, так прислуха, і ті йому лестки – наче солодкий мед плине по кісточках.

Та й сила – ті, мовляв, лестки! От, наприклад кажучи, ви добре знаєте, що ніби трохи руденькі, ліве ваше око не хоче тудою дивитися, кудою дивиться праве, кріпточку і голомозенькі (та й жінка нагадує, щоб часом не забули: "Рудий шершень! Зизоока звірюка! Голомоза мацапура!" Звісно, жінка, то вже до ладу прикладе...). А нехай-но полехтає: "Ой, дядьку, та який же з вас красень! Там-то брови чорні! Там-то чуб кучерявий, а погляд орлій?!" – то ви допадатимете до тих лесток, як ужака до молока, що як жлукче, то хоч рукою його бери...

А той дядько Володимир таки не відступається:

– Тепер я роздивився, то добре бачу, що ти не з села, еге?

– З села, – дурить Хапко.

– З якого?

– З далекого.

– Годі вже! Не одуриш! Паничик? Чи попенятко? Чи, може, з міщан? Еге, з міщан?

– З міщан...

– А як тебе звать?

– Та ви ж вгадали – Микита.

– Бачу я, Микито, що ти тут у місті, як у темному гаю, та ти сим не турбуйся, бо ти за мною, як за кам’яною горою: нехай-но хто вирветься до тебе з піддур’ю або з ошуком, то він у мене за дев’ятими воротьми гавкне... Еге ж... чогось улюбив я тебе... Трапляється часом, що іншого якось не прийма серце, відвертається від нього, до іншого так зразу

приляже, як до рідної мами... Чи ж мало тут в мене приятелів! І до Києва, мабуть, не перевішати... А я їх всеньких за півдарма віддам, аби з тобою побрататись та товаришувати... Отаке... Улюбив я тебе, та й годі... Так тебе улюбив, що вже іншим нічого і не зосталося... От як ті дурненькі дівчата по селах співають:

Хоч натраплю, хоч зазнаю, та вже не такого.

Не приляже моє серце ніколи до його.

Чого всміхаєшся, ніби віри не ймеш? Хіба того не прилучається? Або ти не варт, щоб до тебе серце прилягло?

"Сей Шелевило – брехунець, – дума Хапко, – а проте... Тями йому не бракує: зна, що личко, що ремінець... Не помилиться, – одразу розбере, де ворона, де сокіл... Нехай трохи підбріхує, а розумак... Та не заспліш він і бреше, хіба ж я справді не варт, щоб до мене серце прилягло?.. Ні, нема на що нарікати – пощастило мені таку голову стрінути... З таким товаришем не занудиш світом... Чоловічок має в собі приємність"...

А той, що приємність в собі має, завітує:

– От тут недалечко пивничка... Воно не пивничка, а так сквапний чоловічок ніби то тим, то сим крамарює... Труночок там такий, що тільки ковтай та бровами підкидай... Ходім, постановлю тобі пляшечку, щоб ти знав дядька Володька та його добрість... Звертаймо цим заулочком, то й зараз натрапимо. Згода?

– Згода.

Звертають у заулок, а тут другі двері і у ту, мовляв, пивничку, де сквапний чоловічок то тим, то сим ніби крамарює.

Увіходять.

Хата давненько не білена, та відколи вже й не метена, по стінах колочки, а по колочках той, мабуть, крам – нова сива смушева шапка, якась червоненька спідничка, синя корсеточка, аж три халяви, вишиваний рушник; де причеплена пилка, де хомут висить, де чемерка, а поруч славна хазяйська пута і прехороша свитина; тут юхтові чоботи, а там з драної торби сторчить долото і просувається свердел. І не злічити того, мовляв, краму. На одшибі, в кутку, кривенький стіл; на столі пляшка, скляночки і чарочки, а поза столом сидить на лаві і тягне люльку сам сквапний чоловічок – вже давненько не юнак, відколи вже й квіт з його опав, та ще й не трухляк: сивоусий, пикатий, броватий, очима, як списом пройма.

Загледів дядька Володька і, не так, щоб ласкаво, гукнув:

– Га, шпачок прилинув... Сподіваєшся знов дві кварти ушахровати? Колись матиму частинку, то я тебе трохи навчу! Знатимеш, як-то гуляти, а погулявши, втікати! Зажди-но, шпачок!

Та й устає... А барчистий, височенний, аж стелі достає, кремезний, кріпкий, як дуб...

А шпачок скік за Хапка, та з-поза Хапка:

– Що се ви... що се ви, Охріме друже? Що се ви... Хіба мене не впізнали? Чи жартуєте?

– Жартую? – одгримнув Охрім... – А ти, єретичний сину, позавчора не втік? Гукаю, а він...

– То що, що втік, Охріме? – виговорюється. – Втік, а ось прийшов, і все до шеляга заплачу.

Та до Хапка:

– Плати, Микито, бо в мене катма дрібнотки... А ми з тобою опісля порахуємось.

Хапко зараз витяга карбованця. Охрім, приймаючи, вмент уласкавився, та моргаючи Хапкові:

– Плати, плати, крутивусику, а він певно порахується – хіба що рак не свисне... Еге, Володьку?

Володько часом трохи недочува...

– Беріть за ваші дві кварти, Охріме, – каже, – а всеньку рештку приділено на вистоялочку.1 Ставте, Охріме, та насипайте, коли ласка.

– Розумне слово добре й почути, – одказує Охрім.

Швиденько подався у другий куток, та, трохи відсунувши якусь скриньку, підняв лядку, витяг з якогось темничка барильце, – ставить скляночки, сипле...

Дух такий, що круторогі б спинились...

Насипав, та й каже:

– Такого, – каже, – ведмедика2 і в протопопа не піймаєш!

Випили. Посиділи.

А як трохи відпустило, Охрім примружує око на Хапка та й каже:

– А ти, крутивусику на тоненьких ніжках, жвавого роду: пустив ведмедика начебто гаразд протореною стежечкою...

Не бракло, здається, Охрімові ані розваги, ані прозору, а проте не розчухав, що сей крутивусик і залізо ковтатиме, як ми з вами черешню чи оковиту, – не завадить йому, а хіба попользує.

– Ге! – хвалиться дядько Володько, – се в мене такий кришталь, що другого такого у цілісенькому світі не надибаєш! Оце, Охріме, побратавсь я з ним, та й обридли мені усі давні приятелі, – бо чи ж до його їх прирівняти? Ти споглянь на його...

– Та годі вже, дядьку, – спиня Хапко.

А сам зирк та зирк зукоса на Охріма: здається бісеняті, що той Охрім так якось мружить око, начеб тут не дуже дорогий кришталь...

– Кажу тобі, Охріме, – править Володько, – споглянь на його: се такий кришталь, такий...

– Не передавай куті меду, Володьку, – радить Охрім, – засоромив крутивусика... Може, по другій?

Володько согласний:

– То і по другій? Еге, Микито?

Согласний і Микита.

– Напиймося тут, бо в небі не дадуть, – приказує Охрім. – А може, по третій, щоб дома не журились?

Випили по третій. А далі Охрім і згадує:

– А вчора, – згадує, – приходив аж двічі твій давній приятель Прохорець і питав за тебе. Де, каже, запроторилась та московська

ступайка, що ніяк оце не надибаю. Та вже якось мушу запопасти. А як, каже, запопаду, то буде шелесту... Дуже йому, Прохорцю, мабуть, пильно... Ге, Володьку?

– Чого там йому пильно! – стрепенувсь Володько, – не знаю...

Не зна, а наструнив уха і позиркує на двері.

– Казав вчора Прохорець: коли завтра та ступайка надійде, то нехай мене підожде...

А ступайка вже в картузі.

– Підождав би, – каже, – якби час мав, та не маю. Дайте, Охріме, що там нам належить, у пляшку та бувайте здорові... Ходім, Микито!

Та у двері, та швиденько з заулочка в заулочок.

– А чого се ми втікаємо, дядьку? – пита Хапко.

– Хто втікає? – відпитує на бігці дядько. – Я, бач, поспішаюся до куми, – бо єсть у мене кума... А на дорозі ще треба забігти у пекарню, та дечого там купимо – папушника, чи що. Пекарка продає й те, що до папушника годиться – усякі наїдки... Пекарня чудова, і пекарка знакома, удівонька. Красота така – на всю околію. Сам побачиш. Ось і пекарня...

Пекарня і справді чудова: тут і паляниці, і книші, і папушники, буханці, вергуни, калачі, пампухи, балабушки, а до того сало, ковбаси, драглі, смажена рибка, валяна рибка, маківники – усякі наїдки і присмаки!

За прилавою препишна чорнява кирпатенька молодиця у червоному очіпку. Як зобачила дядька Володька, зірвалась з місця, наче її полум’я обхопило:

– Перевіро! Шибеник! Злодюга!

А дядько Володько зумився, аж рота роззявив, хоч возом в’їдь.

– Та на кого ж се ви гніваєтесь, голубонько? З ким сваритесь? – пита. – Та хто ж се вас угнівив? Та ви скажіть мені, то я того псотника чи псотничку... Та не турбуйтеся, моє золото...

А золото трохи не удушується з гніву.

– Ти, безчельнику... ти, проява... Які такі коралі нараяв? Завіряв: грапиня спродає... Зроду б не продала, якби не визволяти грапа... а вони... а ті коралі розпадаються... трощаться, як скло... Щекачу клятий!

Дядько Володько аж руки до Господа здійма.

– Господи милостивий! Чи я ж таке провідав! Я ж на ту злиденну грапиню покладав надію, як на рідну маму! То я до неї піду! Я її поспитаю! Я їй не подарую! Нехай грапська челядь мені голову одітне, а не подарую!

– Ти, продай-душе! ти... Геть з пекарні! Щоб ти тут не пах! Геть!

– А я, голубонько, до вас...

– Геть-геть-геть!

– ...бо мій товариш репетує: "Як зблизька не побачу ту удівоньку – себто вас, – то або води завідую, або петлі на шию... Ось він стоїть. Спогляньте на його, голубонько...

А голубонька вже споглянула. У гніву, зопалу не завважила, що коло дверей стоїть такий галанець – хоч малюй, хоч цілуй!

– Верзете не знать що! – промовила, разом втихаючи.

І, здається, нічого не вдіяла, тільки на півкрочка посунулась поза лавою, та взявши рушничок, злегенька його струсила, а виявила, наче вималювала, які в неї рученьки білі, який стан гнучкий, яка постать пишна.

– А нехай же скаже, що брешу! – править Володько. – Нехай скаже!

Та до Хапка.

– Ти присягавсь, що як удівонька загордує, то або втоплюся, або в камінь розіб’юся? Присягавсь чи ні?

– Та годі вже, пустаче! – ніби свариться удівонька (а хмару з чола наче вітрець гонить. От-от вже й всміхнеться, та зирк-позирк на Хапка). – У вас на вербі груші. Та ще й рясно їх...

А Хапко підстріхує вусики та світить вирлами.

– Нехай тому комарі виїдять очі, хто бреше, – вигукує дядько Володько, нібито вже й сердячись, що так його кривдять. – Хіба мені треба в ту вашу пекарню заглядати, або того вашого папушника купувати? А що робитиму, як він клещаком в мене заклещився: "Нехай же хоч подивлюсь зблизька на кралю, нехай же хоч гляну!" Змусив мене. А що, думаю, раз літо родить – нехай ужива світа, поки літа... І погодився:

дивись на свою кралю, а я вже мушу папушником, чи там чим іншим піклуватись.

Розказує, а сам з-під поли торбу та у торбу.

– До папушничка можна і ковбаски – от ся, здається, добра, з часничком... Візьмемо... І калача можна... і смаженої рибки... як на твою думку, Микито? Підходь ближче – годі вже соромиться! Та не світи такеньки очима, щоб часом нам стелі не спалить... от тут і драглі... підходь лишень та подивись. Можна й шматочок сала, еге?

– А можна, – згоджується Хапко, підходячи близенько та викладаючи перед удівонькою карбованця.

– Беріть от сього папушничка, – радить Хапкові удівонька, – може, мені спасибі скажете... За ковбаску з часничком теж, сподіваюся, не налаєте. А бублички не до смаку? А пампухи з медом? Солодкі...

А у самої усміх солодший від того пампуха солодкого... Голосом пестить, оченятами голубить...

– Таких і в нас у пеклі не густо! – дума Хапко.

Та трохи нахиляючись, наче йому вгодило у серденько, стихенька перепитує:

– Солодкі?..

– А як солодкі, то кидайте мені в торбу, – озивається дядько Володько.

(Поки що, він у ту торбу понахапав і такого, що удівонька, виграваючи очима, і не постерегла).

– І я ласий до солодкого, – жартує, – сказано: кожна душа не з лопуцька, того ж хоче, що й людська.

Та ніби, схаменувшися, вжахнувсь.

– Забарився з тим закоханцем, а в мене такого діла, що аж голова вочевидь сивіє. Бувайте ж здоровенькі, голубонько, а я завтра раненько або пропаду, або видеру у тої злиденної грапині ваші гроші… Се так певно, як сонечко сходить і заходить. Видеру і вам до ручок… Може, товаришем перешлю. Не забороните товаришу вас одвідати? Не бороніть, галонько, бо товариш сухот достане або щось собі заподіє.

– Чого ж маю боронить, – одказує удівонька, як свята, – у пекарню кожному двері відчинені… кому треба, той і уступай.

– То й добре, галонько, він не забариться. Еге, Микито? А ви його, серденько, прикрильте, бо кажу вам, се трохи не панська дитина, роду доброго, заможного… я і батька його, і дідуся, і прадіда знав. Може, Господь його вам, голубко, приділя…

– Та одкосніться! Вже й так заробили на позиск, –знов впиня удівонька, чи сварячись чи потураючи.

Та до Хапка, всміхаючись любенько:

– Завтра в мене булочки свіженькі, тепленькі… Усякому на здоров’ячко…

А Хапко, виграваючи вирлами:

– Та вже як такі ручки та пучки орудують, то певно не попсують…

А вдівонька, голівоньку схиляючи, вііїї шовковії долі припускаючи:

– Та візьміть одчепного...

– Час нам, Микито, час, – нагадує дядько Володько.

А тут у двері якийсь десятник:

– Давай, бабо, дві паляниці, та повертайсь, бо начальство дожидать не согласно.

А за десятником якісь москалі:

– Давай, тьотка, калачиків, да проворно! живо!

А за москалями якийсь дяк, за дяком мельник, за мельником дві перекупки, оболонник, грабар, стара пані з двома песиками на червоних віжках – та й кінця нема. Затуркали удівоньку – мусила нашвидку попрощатись.

– Ой, та впав же ти їй в око! – сміється дядько Володько, виходячи з пекарні.

Сміється й Хапко; ще б то не впасти!

– Пропала красоха!

– А нехай!

– Тепер ходімо до куми. Там у куми я собі притулочок маю. Там, хоч пізненько, а так чи сяк пообідаємо, – каже дядько Володько.

Тим часом, минувши будинки, добігли до вбогеньких хаток, геть поза крамницями, вже таки далеченько від міського розгласу і туркоту.

– Он кумина хата, – показує дядько Володько, – он-он, – там, де стара груша та купка бузку...

Хаточка на одшибі, малесенька, низесенька, біліє з-під старої груші, немов з-під зеленого намету: з-за бузку блискотить проти сонця віконечко.

Ще до загородки не доступили, а вже хатні двері відчиняються – стріча кума на порозі... Бачиться, давно дожидала.

Хапко аж поточивсь – молодиця, як зоря!

А зраділа! збіліла й почервоніла і знов збіліла... Втопила очі в кума, – Хапка чи бачить, чи не бачить... голосок дзвенить.

– А я, – каже, – почула, догадалася, що се ви... Мабуть, втомилися. Може, голодні? А я сьогодні й не топила! Чим прийматиму?

– Не журись, оце тобі міх добра, – хвалиться дядько Володько, показуючи торбу. – Бери лишень та гарненько подякуй. Чого задивилась! Веди у хату та вибирай з торби.

Та, киваючи на Хапка:

– От я закликав товариша у гостину, чи ж не красень? такого, мабуть, зроду не бачила? еге? Вітай його, бо він мені рідніш рідного братіка. Побратались ми з ним.

Іде, як господар, до хати – вбогенька хатка, а як у віночку – і зараз почина порядкувать:

– Ану, Ганно, швиденько! Оце став тут, а то посунь... а се покрай, та дрібненько... А де ж той ніж? Гляди пляшки... Ну, Микито, сідаймо

обідати. Ганно, чого задумалась – шануй гостя дорогого. Край, насипай, частуй!

Слуха: крає, насипає, частує, а як вліпила оченятка у ту, мовляв, ступайку, то й одвести несила – на його тільки дивиться, його тільки бачить... А ступайка і не спогляне на безталанночку – упада коло Хапка.

(Збіга мені на думку, з чого-то береться часом, чим держиться, та, мовляв, уподоба, чи любва? Давненько вже блукаю по Божому світі, придивляюсь, прислухаю, а досі того не второпаю. Нехай би хилило чоловіка щось добре, розумне, щире, – так ні... Часом улюбить таку кралю, що, здається, маючи хоч кріпку тями, мусив би на сім миль від неї відбігти, а вам чи мені, – любочко, рибочко, пташенятко... і орудує нами, як віхтем, ота пташка аж до сивої скроні...

Ми з Лавром Самодійчиком та з Данилом Черевком, сидячи якось у Гершка в корчмі, довгенько міркували, в чім тут сила – саме тоді Василь Чорняк повісився, і славили, що бідолаху жінка з світу згладила, – то Лавро й каже:

– Такі, як покійничок – хай над ним земля пером! – самі трохи завинили: не питаючи броду, та сунулись у воду. Коли в мене на плечах не макітра, то в сьому ділі мушу я так ступати, як переходячи глибиню у позимку, пам’ятаючи, що лід, як скло, а шурхнеш під лід, то сухого не витягти. Бачу, як інші на льоду обломились, маю пересторогу, то, як то кажуть, з чужого злого вчуся свого. Мушу роздивлятись, уха межи люди далеко пускати та раз у раз завертати до голови по розум. Боже борони хапатись – мушу повагом, з оглядом... То й оберу собі таку, що і добра і тиха, а до того і гарна, як ясочка... так-то воно буває, як на плечах голова, а не макітра.

Славно розказав Лавро, аж мило слухати, а в самого така ясочка, що як вигляне у вікно, то три дні собаки брешуть, та сердита, як рарах,З та язиката, та уїдлива.

А Данило Черевко додає:

– Розважний чоловік зроду б не повісився: коли вже так пішлося, що придбав собі верещуху, що проти тебе не мовчить, то навчи, щоб мовчала.

І Данило ніби до ладу розумкує: тільки як заверещить його жінка: "Долі! долі!" – він не відмагається, зараз присіда до долу, а вона його тоді за чуба... Бо Данило високий, як лугова тополя, а та занозячка така, як вузлик, та й не хоче підскакувати, а хились, каже, щоб способно тебе відчухрати.

Отак ми, розумаки, ставимось, як орли, а прийдеться до діла...

А що вже дівчата та молодиці, то бодай і не згадувати. Укохає собі якусь, мовляв, ступайку, – а була сама і добра і прехороша, – і не надивиться, не налюбує. Нехай то ступайка щодня, щогодини серце їй крає, нехай раз у раз душу з неї виймає – байдуже! Хто його розбере, що то за попуст у Бога!)

– Ще чарочку, Микито! – частує та частує дядько Володько Хапка.

– Та вже довольний, дядьку, дякувати.

– Пивце нічого, добре... я на сьому знаюся... Бо сам трохи не пивоварник. Гай, зварив би я пивце... тільки що треба багато заходу, та щоб повно побрязкачів у кишені... Ой, зварив би я пивце!

А Хапко:

– То зваримо, дядьку!

– Таке пивце!

– То зваримо!

– З таким духом, що за дев’ять миль чути!

– То зваримо!

І так бісеняті аж закипіло того пива варити.

– А побрязкачі? – пита дядько.

– Оце знайшли, чим турбуватись. Побрязкачі будуть. Побрязкачів досхочу...

Звісно, дідькове кодло, як ті великі пани, не турбується втратою, бо теж гроші не зароблені ручками та пучками, не кривавії, а ласкавії.

– Було і в мене тих побрязкачів досхочу, – зітха дядечко, – та, бач, чоловік я дуже добрий... такий добрий, що аж сором: аби побачив людське безталання, аби вбожество, то радий і сорочку з себе віддати. Оце вчора бачу, сидить вбога людина, а до неї двойко діток туляться, простяга руки: "Змилуйтеся! Будьте милосердні!" То я зараз: "Ось, небого!" – та все чисто й віджалував... я щоб ти знав...

– То зваримо ж пиво! – перехопля Хапко.

– Воно б можна, та багато заходу.

– Прошу я вас, дядечку!

Нарешті, дядечко ніби власкавився.

– Що маю з тобою робити! Нехай вже постараюсь, тобі на втіху. Тільки умова така – моя майстерська праця, а твої гроші, бо казав же я тобі, що вчора...

– Та добре, дядьку, добре...

– То згода?

– А згода, згода... Зараз і заходимось... еге?

– Ти, бачу, з вітрогонів, братіку. Хіба у такому ділі припада хапатись? Нехай хапається попівна заміж, а тут треба братись, добре розміркувавши.

– А чого маємо міркувати? – кинув Хапко. – Зараз усього накупуємо та й заходимося варити. Ось беріть гроші...

– Велике діло твої гроші! Пхе! – угинається дядько, нібито він по самі вуха у грошах сидів, сидить і довіку сидітиме. – Сила не в твоїх грошах, а в майстерстві... Розумієш?

А Хапко:

– То бувайте здорові!

Та до дверей.

– Куди? Стій! Микито! Товаришу!

Та обіруч до Хапка.

– Хіба ж я відмовляюся? Обібравсь грибом, то вже нікуди, як у кошик... Ну, давай гроші... Давай карбованець... Ні, два, та ще з копою...

бо теперки за солод правлять, як за рідного батька... Давай ще три копи... та ще трохи... Міркуй, що солоду нам не абиякого... нам треба виборного... дорогий, кат його не взяв, та нічого не вдіяти – як треба, то треба... Побіжу до знакомого пивоварника, чи не позичить діжечки... та хто його зна, чи позичить, бо жмикрут страшенний... хіба злотого йому в зуби?

– Як маємо позичати, то, може, лучче купимо, – каже Хапко.

– А лучче... безпечніш... Давай на діжечку... Та підкидай і на пахощі, бо моє пиво з пахощами... І пахощі в мене не абиякі, а з виборних найвиборніші... Ще підкидай... дві копи... та ще копу... Сип, сип, – буде рештка, то принесу, а як забракує мені у крамниці, то вже не гаразд. Ге, скажуть, се, мабуть, шеляговий купило! Шкода й показувати йому виборного краму – йому і вибірки годяться... Ну, давай ще хоч карбованчика... як заходжуватись, то заходжуватись...

Кума тим часом стоїть та прислуха. Невтямки, мабуть, їй, яке з того кумового пива буде диво, а не озивається і не пита.

– Слухай, кумасю, ти мені гарненько усе опоряди... усе, що треба... пильнуй, щоб рощини... чого очі в мене встромила?., не бачила, чи що?

– Та ні... та я зараз...

– Я швиденько подамся до грека по пахощі, а ти, Микито, бери в куми синю торбинку та поспішайся за мною. Он тут у заулочку по правім боці на ріжку той грек крамарює... Та не барись, бо я дожидатиму, а мені пильно... ще маємо того солоду запопасти.

Та у двері, та й нема його.

Хапко до куми:

– Даєте синю торбинку?

– Синю торбинку? Яка ж то синя? Не здумаю!., шукатиму... зараз знайду.

Метнулась шукати.

– Та не турбуйтеся, – спиня Хапко, – йому аж пече бігти, – обійдемось, куплю якусь.

І льотом стрепенув до грека, що в заулочку близенько по правім боці, на ріжку пахощі продає.

Коли ж ріжок не з правого, а з лівого боку і не близенько, і грека на ріжку нема. Продає тут маківники якась огрядна молодиця у синій корсетці, зав’язана чорною хусткою з червоною габою. Непривітна. Напустила брови, як пущик. Погляда зукоса.

– А тут мав бути Грек... де ж той Грек? – пита Хапко.

А молодиця, як у дзвін:

– Якого тобі Грека? Вирла, як у теляти, а не бачать... сліпі, чи що?

Хапко зараз маком розсипався.

– Я, крамарочко, хотів спитати... Може, ви мене направите, де той Грек, що німецькі пахощі продає?

– Оце заробиш ти в мене німецького пахоща, та ще позиск на придаток! Бач, викрутень! З третьої, мабуть, гіллі зірвався!

Та як задзвонить:

– Десятнику Овдію! Десятнику Овдію!

Хапко дременув далі.

Надибав на ріжок, от і другий, п’ятий – катма грека. Мало не все місто вибігав та вишукав. Хоч ніжки бісячі, а гудуть.

– А може, він все покупив та й до куми подався і там вже орудує?

Потер-потер ніжки і мерщій до куминої хати.

– Нема?

– Ще нема, – одказує кума, – сідайте, відпочиньте, поки надійде. Втомились, аж задихались. От свіжа водичка...

Напився Хапко свіжої водички та й пита:

– А де ж той Грек, що його не знайти?

Спахнула, як іскра:

– Який Грек?

– Що недалечко, казав дядько, на ріжку пахощі продає?

– Не знаю... я, бачте, пахощів не купую, то де ж мені і знати...

А сама наче провинила.

– Кудою ж той кум подався? Де його шукати? – аж викіпає Хапко.

– Може, й хутенько надійде...

– Оце щоб я його дожидав та виглядав.

– Не звикли? – всміхнулась.

Та так-то вже смутненько... От як той, що вже добре навчився і дожидати, і виглядати – добре зна, що то переплакані ночі та перемучені дні, і вже відколи їх не вилічує.

– Та й звикати не хочу! Піду знов шукати! Казав зараз варити, а коли ще то буде! От лихо! От напасть! От безголов’я!

І так бісеняті того пива варити, та зараз, та притьмом... аж казиться...

Нащо воно йому? До чого?

Та що бісеня, – нехай собі дідькове насіння і казиться – лихо, як хрещеному таке заподіється. Хіба ж не лучається, що ніби й розумний і розважний зразу наче збожеволіє – пропада за якою-небудь дурницею, що вона йому ні до чого – і гонить за нею, наче його з мосту пхнуто...

Та вже признаюсь за себе.

Торік повертався я з Деркачівського ярмарку, і так мені тим разом пощастилося, що я і своє добро спродав, і покупив, що мені треба, поцінно. Правда, посварився був з Іваном Лемішкою, та сварка та не зашкодила, бо не дурно кажуть: не бити кума, не пити пива... Так от, повертаюсь з того ярмарку, поганяю по рівному і, наче в колисці, розкошую... Дрімаючи, доколисався до Лучок, а в Лучках собаки кляті – мухи не пропустять і умерляка піднімуть – мусив прокинутись. А тут якраз на дорозі два півня деруться, аж пір’я летить, і рябий посіда червоного. І чогось мені той рябий в око впав: куплю його! Нехай у нас у дворі рябі півні кукурікають. А тут вибіга молодиця, хапа того рябого. Я до молодиці: "Продай мені того півня, молодице!" Не хоче – звісно, жінка,

то й норівниця... Я, не вам хвалячись, як почув, що не продасть, то трохи не взридав... Продай, хрінова дочко! "Не продам – не продам – не продам!" Як зацокотіла, як засвіготала, заверещала, світе мій! Таку збила бучу, що сусіди позбігалися... у гук, у крик... А тут собаки ті кляті, як не розірвуться, гавкають... Я ніби трохи схаменувсь: будь ти неладна, дармосварко! Погнав воли... Приїхав додому, а вдома гості, та ще милі гості – давній мій приятель Корній Чубатенький. Розказую йому, як за рябого півня з лучанською молодицею посварився. Сміється Корній, сміється й жінка. Було, мабуть, у головці, каже...

Сміюсь і я, а проте не йде мені з думки той півень! Треба мені того півня... Так треба, як дихати... Випроваджуючи Корнія, хвалюся йому: а я таки того півня, хвалюсь, добуду. "А навіщо тобі той півень здався? – пита Корній (той Корній такий, що хоч чуприна трохи й куриться, а річ розсудлива). – Якби земля, або віл, або кінь – нехай кабанець, а то півень! Начхай на того півня, друже!" Я за таку раду дибки – наче хто мене в серце списом пройняв. Як то? – гримаю. І посварився б добре, та той Корній такий догадливий в Бога чоловік, що скажіть йому: "А я тобі, Корнію, голову одітну!", то він повідмагається й погодиться: "Одітни, друже!" Зараз він мене втихомирив: "Коли вже так тобі приступило, друже, то добувай того півня. Після нас не буде нас… Уживаймо, що мога"...

– Добуду півня! – хвалюсь жінці.

А жінка свариться: оце розносився з тим півнем, як з писаною торбою.

– Таки добуду! – наполягаю.

– І добувай, а поки що лягай спати!

Тим словом трохи мене не вмертвила... Спати? – кажу, – спати?

Проте ліг спати.

Що ж ви думаєте? Аби заплющив очі – вражий півень, як живий – тільки не дзюбне! Прокинусь – в уха кукурікає.

Чи спав, чи не спав, удосвіта скочив на коняку та посмиком у Лучки...

Ранок свіженький та росистий, вітрець повівний.

Ніби трохи мене відпустило... Чи не повернуть додому? Тим часом таки простую до лучковської корчми.

А в корчмі бондар Назар Попелуха п’є горілочку і перекоряється з Гершком за якісь обручі на діжку. Побачив мене: "Га! слихом слихати, видом видати! Здорові були, дядьку! А будемо воювати?" – сміється, і той ластатий дурисвіт Гершко сміється. "А чого мені з тобою воювати?" – питаю. – "Та не зо мною, а з Варкою Бандурихою – рябого півня забули?" А тут Гершко дзиґ-дзиґ-дзиґує: "Ну, ну, послухайте ви моєї ради, постановіть йому (Назарку-то) кварту, то він вам того півня добуде". – "Як то?" – питаю. – "Бо він таке слово має", – сміється ластатий. – "Добудеш?" – питаю Назарка. – "А добуду, – впевняє, – станови кварту". – "Матиму в руці півня, – кажу, – то й постановлю".

Бере шапку: то ходім до Варки.

Пішли до Варки... Іду, і так вже мені в серці, згадуючи, як образила мене та катова дочка, так вже, що аж руки чешуться... А до того не дуже-то і вповаю, чи згодиться вона, чи знов зіб’є бучу...

Уступаємо в хату...

То я аж вжахнувсь: не та баба, не та Варка.

Вона, кат її не взяв, препишна молодиця, гладка така, що й миш не одержиться, смуглява, рум’яна, як промінь вечірній, очі огневі, та тільки гордувата, чванькувата – носочка й коцюбою не дістати – дивиться, наче зараз тебе з’їсть, не соливши, словами і січе, і руба, ані приступити... а тут бачу таке лелечко – носок долі, очиці якось пригаслі, всміхається любесенько, голосок приязненький – хоч до якої пекучої рани її прикладати...

– Як вас Господь милує, Назаре? Чи здоровенькі? – вітає бондаря.

А бондар, хрінів син, до неї, як голуб до голубки.

Тоді вже згадав я, що той Назарко на цілу округу жіночий воркіт і такий на це діло здатний, що, не вам кажучи, вранці вдовуленька слізоньками вмивається, згадуючи свого покійничка, а покивав та поморгав Назарко, та сплакана бідолашка того ж таки вечора вже у червоний очіпок причепурилась.

– Ми з товаришем до вас, рибонько, за великим ділом притупали, – почина до неї прикочуватись Назарко. – Пізнали мого товариша?

– Аякже, пізнала.

І до мене приязненька!

Що ж ви думаєте? Умент оборудував діло Назарко. І півня продала, і навіть торбинку на його позичила.

Іду додому, везу півня... І не так-то вже дуже радію... Чогось ніяково мені...

А що далі, то гірш та гірш надозолює мені те придбане добро, бо вража птиця безперестанку так стрепехається у торбинці, що конячка

наструнчує вуха. Ану, думаю, зв’яжу я його краще, бо та Варка, прислухаючи та приглядаючи свого залицяйку, кат зна як зв’язала.

Спинив конячку, витяг того невірного півня з торби, прибравсь міцніше притягнути мотузок, коли бісів півень фурх! та у степ... будь воно тричі німцеве! Я за ним... і крила, і ноги в його спутані, а нічого не вдію: підстрибує та підлетує, мов скажений. Спинюсь я, спиниться й він – роззявить дзюба і визирається, наче очі йому зараз вискочать, аби я поворушивсь – він стриб далі у степ. Добре нагрів чуба, поки його злапав...

Привіз додому, пустив у дворі. Жінка тільки в долоні сплеснула.

– Оце, – кажу, – я таки докупився...

А сам раки печу, аж в очах зеленіє.

Бодай і не згадувати!

Так от побігло дурне бісеня шукати того дядька Володька.

Відома річ, який у бісового кодла нюх і чух, а проте тільки на другий день вишукав жвавого дядька аж за сім миль від міста – у Хрещатках ярмаркує.

Ярмарок аж кипів. Вироюваються і гомонять люди, ржуть коні, реве бидло, риплять вози, гагакають гуси, цокотять перекупки, божаться цигани, лаються кацапи, шваргочуть жиди... твар, стук, гук, розголос...

А в самому натовпі звивається дядько Володько, трусить якоюсь свитиною та вигукує: "Люди добрі! Люди добрі! Оце свитина над свитинами! Нова! Чудова! Коштує сім карбованців з копою, а віддаю за два! Таке лучилось! Поспішайтеся! Купуйте, не баріться! Два

карбованця! Хіба се великі гроші? Два карбованця! Коштує дев’ять! А вам за два! Нова! Чудова! Два карбованця!

– Дядько Володько! Дядько Володько! – гука Хапко.

Не дочува дядько. Хапко метнувся був у самий натовп, а народу, що й києм не проторкнеш. Але, звісно, бісеня скрізь пролізе, і вже Хапко коло дядька, коли ж тут якийсь велетень хап бісеня за галанці та як порожню макітру відкинув геть убік на плечі двом добродіям. Добродії у крик, а баби коло них у писк... А велетень до дядька Володька: "Га, таки застукав невірну ступайку!" А дядько Володько: "Прохорець! Прохорець! Друже! Брате!" (Еге, дума Хапко, се такий Прохорець!) та як вигукне: "Ой, смерть моя!" Та й повис, як неживий, на Прохорцевих руках.

– Удає! – гукнув хтось з натовпу, – я його знаю: шпаками годований!

– А я ось навчу, як удавати! – каже Прохорець.

А проте трохи ніби втихомирився і вже поклав дядька Володька на землю ошамненько.

"Як його визволити?" – дума Хапко.

В пеклі, щоб ви знали, як побратаються, то вже за побратима, як за рідного батька, не те що в нас – при добрій годині побратим, а при лихій – мерщій за шапку, та бувай собі здоров, побратиме...

– А визволю!4

1 Вистоялочка – горілка, що вистоюють рік, а то й два, часом закопуючи в землю (прим. автора).

2 Ведмедик — палюча, як вогонь, горілка з пахощами. Якийсь, славлють, протопоп 7 років обмишляв, поки її обмислив (прим. автора)

3 Рарах, Рарог – у стародавніх слов'ян-поганинів – вогненний дух, пов’язаний з культом вогнища. Рарога уявляли в образі хижого птаха чи дракона з тілом, що іскрилося, волоссям, що палахкотіло, і світінням, що виходило з пащеки (дзьоба), а також у вигляді вогняного вихору.

4 Потім кінцева приписка:

Хапко малоопытен, но талантлив.

Черти ужасно много трудятся, придумывая сложные соблазны, а дядько быстро и совсем просто, наглостью:

Дивися у вічі та бреши, а свій упоминач занедбай, будь воно тричі німцево!